

Йылмаз Бажаклы, Исмаилова Ж.

АЗЕРБАЙЖАН АДАБИЯТЫНДАГЫ КЫЛЫМ АКЫНЫ САМЕД ВУРГУН

Yilmaz Basakli, Cildiz İsmailova

AZERBAIJAN EDEBİYATINDA BİR DÖNEM ŞAİRİ OLARAK SAMED VURGUN

Йылмаз Бажаклы, Исмаилова Ж.

САМЕД ВУРГУН ПОЭТ ВЕКА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Yilmaz Bazhkly, Zh. Ismailova

SAMED VURGUN POET OF THE CENTURY AZERBAIJAN LITERATURE

УДК: 821.10.01 (479.24)

Түрктөр абдан оор саясий, коомдук жана экономикалык шарттарда пайда болгон да, ар дайым чыгымдардын ордун толтуруу учун биргелешип андан ары өнүктүрүү жолдорун табышат. Түрктөрдү бириктирген эң ыңгайлуу жол адабият. Алып карасак Азербайжан адабияты бай адабий мурас катары мисал боло алат.

Негизги сөздөр: Самед Вургун, Азербайджан, көркөм чыгырма, Совет доору.

Несмотря на то, что Тюрки развивались в очень трудных политических, общественных, экономических условиях, всегда найдут пути дальнейшего совместного развития компенсируя все утраты в прошлом. Самый простым и удобным способом объединить Тюрков (при географических различиях) является литература. Чтобы близко познакомиться с Тюрками, имеющими глубокие корни и живые воспоминания, и всесторонне их понять нужно рассмотреть их литературу. В этом отношении Азербайджанская литература может стать примером богатого литературного наследия. Вургун Самед, стоящий у истоков Советской Азербайджанской литературы, соблюдая традиции Азербайджанской литературы создавал свои стихотворения только на Азербайджанском языке, которые очень любил народ. Его произведения, которые говорят на простом и понятном языке для публики, сделали его первым народным поэтом этой литературы.

Ключевые слова: Самед Вургун, Азербайджан, стихотворение, Советский период.

Tarihte ağır sınavlardan geçen Türk Dünyası, kimi zaman siyasi, kimi zaman sosyal, kimi zaman ekonomik şartlar sebebiyle çok parçalı bir coğrafyada yaşamışsa da ayrı geçen zamanı telafi ederek kaldığı yerden bir ve beraber olmaya her zaman devam etmenin bir yolunu bulur. Coğrafi ayrılıkları telafi etmenin en kolay ve kullanışlı yolu bilindiği üzere edebiyattır. Genel anlamda köklü bir tarihe ve diri bir hafızaya sahip olan Türk dünyasını da yakından tanımak ve onu her bakımdan anlamak için edebiyatına bakmak gerekir. Türk dünyasının en donanımlı edebi birikimlerinden birine sahip olan Azerbaycan edebiyatı da bu bakımdan oldukça zengindir. Sovyet Dönemi Azerbaycan edebiyatını başlatan nesil içerisinde yer alan Samed Vurgun'un, Azerbaycan edebiyatının geleneğinden de faydalanarak sadece Azerbaycan Türkçesiyle yazdığı şiirleri halk tarafından çok sevilir. Oldukça sade ve anlaşılır diliyle halka seslenen eserleri onu, bu edebiyatın ilk halk şairi yapar.

Anahtar kelime: Samed Vurgun, Azerbaycan, şiir, Sovet Dönemi.

Turkic communities, who fell on hard times throughout history, had to live in a multipartite geography due to different reasons sometimes like political reasons; sometimes social or economic conditions. But the Turkic world always finds a way to resume on to provide the Turkic unity by recovering the lost time. As known, literature is the easiest and most practical way to make up for the geographical separations. To know the Turkic world, which has a deep-rooted history and an alive historical memory, better and understand it in all aspects, Turkic literature has to be looked through. Azerbaijan has one of the richest literary background of Turkic world. Samed Vurgun, who was a member of the generation that had started the Azerbaijan literary movement under the Soviet Union ruler ship, wrote poems only in Azerbaijani language by making use of the Azerbaijan literary tradition and those poems has been loved by the people a lot. Vurgun's poems those written in a simple and clear style made him Azerbaijan's first minstrel.

Key words: Samed Vurgun, Azerbaijan, poem, Soviet ruler ship.

Giriş

Bir sosyolojik bütün olan millet; hem mutlu zamanların hem de acıların her türlüşününün kardeş kıldığı bir topluluktur. Güzel zamanları ve kötü dönemleri ilmi bir perspektiften farklı olarak insani ve hissi boyutuyla en iyi biçimde edebi eserler taşır. Bir milletin hayatına ait her şeyi iyi ve kötü her yönüyle edebiyatında bulabilirsiniz.

Genel anlamda köklü bir tarihe ve diri bir hafızaya sahip olan Türk dünyasını da yakından tanımak ve onu her bakımdan anlamak için edebiyatına bakmak gerekir. Türk dünyasının en donanımlı edebi birikimlerinden birine sahip olan Azerbaycan edebiyatı da bu bakımdan oldukça zengindir.

Sovyet dönemi öncesinde de yerleşik bir geleneği bulunan Azerbaycan edebiyatı, 1920'de Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinin Sovyetler Birliği'ne dâhil olmasıyla yavaş yavaş değişir. Basın hayatındaki Sovyet etkisinden, alfabe tartışmalarına kadar pek çok şey bu değişikliği sağlama yolunda atılan adımlardır. 1930'lara gelindiğinde artık zamanın siyasi ve sosyal şartları gereği geçmişi yoğun bir biçimde eleştiren 'sosyalist realizm' akımı Azerbaycan edebiyatında etkili olur. Sovyet Dönemi Azerbaycan edebiyatı olarak isimlendirilecek bu dönem, XX. yüzyılın başlarında doğan genç nesille başlar [Akpınar; 1994, s. 80].

Azerbaycan Edebiyatında Sovyet Tesiri

Azerbaycan edebiyatının XIX. ve XX. yüzyıllarda özellikle üç farklı kültür merkezinin etkisinde şekillendiğini söylemek mümkündür. Bir yandan İran'da bir yandan Osmanlı' XX. Asrın başlarında meydana gelen siyasi hadiseler o tarihlerde Azerbaycan edebiyatını da etkiler. Ancak asıl değişiklik Azerbaycan'ın 1920 sonrası Sovyetler Birliği'ne dâhil edilmesiyle gerçekleşir.

Sovyet döneminde yeni siyasi teşekkülün emrindeki yayınevlerince basılan kitaplar aracılığıyla okuma oranı yükseltmek istenir. Fakat okuma oranını yükseltmekteki amaç Azerbaycan sahasında düşünen ve kendisine yeten insan sayısını artırmak değil; Maksist ve Leninist bir dünya görüşünü halk arasında yaymaktır. Bu sebeple yayınlar Sovyetler Birliği resmi ideolojisinin propagandasını yapan ya da başka bir deyişle komünist öğretilerle çatışmayan bir özellik gösterir [İşgören; 2016, s. 3-4].

Sovyet tesiri ilk olarak alfabele görülür. 1922 yılında önce Arap alfabesinden bu alfabenin Türk dilinin fonetiğine uymadığı iddiasıyla Latin alfabesine geçilir. 1940'ta ise Sovyetlerin dağılışına kadar sürecek Kiril alfabesi dönemine geçilir (Ergun; 2010, s.142).

Bu dönem edebiyatının istismar ettiği bir başka konu da 'kadın' meselesidir. O tarihlerde sosyal planda kıymetini epey yitiren kadının içerisinde bulunduğu bu olumsuz koşulları kullanan Sovyet rejimi en çok bu konuyu bayraklaştırır. Kadın ve erkek eşitliği, ailede kadının yeri, kadının erken yaşta ve gönülsüz evlendirilmesi, kadının eğitim ve sosyal hayattaki yeri gibi var olan sorunlar rejim lehine kullanılır.

Sovyet tesirinin en etkili olarak görüldüğü bir diğer alan da din yani inanç meselesidir. Din konusunda da Sovyet prensipleri ve 'sosyalist realizm' anlayışı gereği çok ağır eleştiriler yapılır. Azerbaycan sahasındaki bütün kalem erbabı Sovyet ideolojisi lehine çalışmaya adeta mecbur edilir. Bu dönem öncesine ait her türlü anlayış veya hareket 'eski' olmakla suçlanıp aşağılanır ve yok edilmesi için her türlü tedbir alınır. Yok edilen her bir düşüncenin, hareketin yerine bu rejimin ürünü olan ve onun ideolojisini dayatan 'yeni' bir fikir ve hareket tarzı yerleştirilir. Eskiye savunular bir yana savunma ihtimali olan her yazar öldürülerek, hapsedilerek veya sindirilerek tasfiye edilir (İşgören; 2016, s.6)

Bir Dönemin Şairi Samed Vurgun

Sovyet Dönemi Azerbaycan edebiyatını başlatan nesil içerisinde yer alan Samed Vurgun'un, Azerbaycan edebiyatının geleneğinden de faydalanarak sadece Azerbaycan Türkçesiyle yazdığı şiirleri halk tarafından çok sevilir. Oldukça sade ve anlaşılır diliyle halka seslenen eserleri onu, bu edebiyatın ilk halk şairi yapar.

Samed Vurgun, ilk edebi terbiyesini ailesinden ve doğup büyüdüğü çevreden alır. Doğduğu küçük köyde Babası Yusuf Ağa Vekilov ve elinde büyüdüğü ninesi Ayşe Hanım başta olmak üzere çevresinden türkü, mani, tekerleme dinler. Sanat hayatının ilk dönemi olan bu devrede daha çok ölçülü ferdî şiirler yazar. Bu şiirlerde dinlediği eserlerin tesiriyle geleneğin de etkisinde kalır.

Bu dönemde oldukça içli ve hissiddir. Tabiat şiirleri de bu dönemin eserlerinde yer alır.

Samed Vurgun'un sanat hayatının ikinci döneminde ise bireysel şiirlerden çok, sosyal ve siyasi içerikli şiirler yer alır. Sovyet rejiminin iyiden iyiye kendini hissettirdiği 1920 sonrasında yazdığı şiirlerinde toplumsal meseleler ön plandadır. O halkına ait konuları kendi düşünce süzgecinden geçirerek önemli şiirler kaleme alır. Şair yazdığı her konuda oldukça zengin ve renkli bir üslup kullanır. Onu kıymetli kılan ve sanat yeteneğinin tanınmasını sağlayan da bu poetik üslubudur. Ünlü şairin bu özelliğini Profesör Mir Celal Paşayev "Klasikler ve Çağdaşlar" adlı eserinde şöyle belirtmektedir: "Halktan, konuşma dilinden aldığı sözleri sanat eserlerine cesaretle getiren Samed Vurgun'un şiir dili bu bakımdan takdire layıktır." [Mir Celal Paşayev, 1973: s. 3].

O, sadece sanat bakımından yaratıcı bir kalem olmaktan başka ilmi – teorik görüşlerinde de milliliğe önem vermiştir. Bu bakımdan Samed Vurgun yetenekli bir şair olmakla beraber aynı zamanda ünlü bir edebiyat teorisyeni idi. O, edebiyatta milliliğin ve milli mazmun taşıyan düşünme biçimlerinin daima yaşayacağına inanırdı. Şirindil Alışanlı bununla ilgili olarak şunları söylemiştir; "Bedii fikirde olduğu gibi, nazari fikirde de milli mazmun taşımayan idealer kabul edilmiyor. O, belli bir zaman çerçevesinde mevcut olmasına, hatta popüler olmasına bakmayarak zamanla yok oluyor" [Şirindil Alışanlı, 1994: s. 8].

Samed Vurgun çok çeşitli zorluklar ve tezatlarla dolu Sovyet döneminde Azerbaycan edebiyatını ve dilini yabancı tesirlerden korumaya çaba göstermiştir. O, edebi dilin gelişmesi için halk edebiyatının önemini farkındadır. Bu sebeple milli dilin kendi saflığını koruyup muhafaza etmesi için birçok sıkıntı ve zorluğa göğüs gererek de olsa halk edebiyatını ön plana çıkarmış ve amacına nail olmuştur. Aynı devirde Rusça ve diğer dillerden alınan sözcüklerin Azerbaycan Türkçesine zarar vereceğini, onun dili olduğu kadar sanat ve fikir dünyasını da felce uğratacağına inanan şair bu konuda durduğu yeri cesaretle ortaya koyar: "Bizim bazı yazarlarımız Rusça ve diğer dillerden alınan bazı sözcükleri kullanarak ortaya bir 'yenilik' çıkarmak istiyorlar. Lakin bunlar yenilik değildir. Bunlar bizim şiirimizi ve şiirimizin sahip olduğu güzel Azerbaycan Türkçesini bozan, onu katleden teşebbüslerdir ki, biz bununla ciddi şekilde mücadele etmeliyiz" (Vurgun, 1972: s.27). Samed VURGUN, aynı devirde Azerbaycan şiirini yabancı kelimelerden cesaretle temizlemiş ve kendisine has bir gelenek yaratmıştır. Dünyaca ünlü edebiyatşinas Bualo 'Poeziya Sanatı' adlı eserinde şöyle yazmaktadır: "Şiirde yabancı dillerden alınan sözlerden hastalıktan kaçır gibi kaç!" (Bualo, 1969: s.33). Şair, bu kural gereği artık hastalık hâlini almış bu dil istilasından Azerbaycan şiirini kurtarmıştır. Onun bu yöndeki hizmetleri çağdaş Azerbaycan edebi dilinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Ünlü şair Samed Vurgun Azerbaycan dilinin ve Azerbaycan alfabesinin de korunmasında en çok emeği geçen şairlerdendir. Bu anlamda Rus harflerinin

Azerbaycan alfabesine dâhil edilmesine karşı çıkmış ve görüşünü en yüksek düzeyde, devlet adamlarının, istihbarat teşkilatı görevlilerinin karşısında söylemekten bile çekinmemiştir. Şair: “Ben bu harflerin yeni alfabe-mize dâhil edilmesine önceden karşı çıktım, yine de karşıyım! Çünkü buna hiç bir ihtiyaç görmüyorum ve aynı seslerin bizim dilimizi sunileştirebileceğini düşünüyorum. ... Var olsun bizim güzel dilimiz, zengin dilimiz...” (Vurgun, 2005, 5.cilt: s.32) diyerek kendi milleti nazarında iftiharla kabul görmüş ve takdir toplamıştır.

Samed Vurgun şiirlerinde Azerbaycan'ın sadece kuzeyinden değil, güneyinden bahsederken, soydaşlarının talihini, yaşam tarzını anlatırken de vatanın birliğini, bölünmezliğini vurgular. Bu anlamda şairin şiirlerinde sadece Azerbaycan meselesi değil, Turancılık ve Türkçülük meseleleri de yer alır. Tabi ki şair, yaşadığı dönemde bu arzusuna giden yolların zorluğunun, dolayısıyla zamana ihtiyaç olduğunun farkındadır. Bu yüzden bir şiirinde şöyle şikayetlenir:

*Off... Bu yerler yazık ruhuma dardır
Kesilmiş yollarım dumandır, kardır.*

Tarihe ki, bu hudut, bu sınır vardır,

Ömür dedikleri rüyaya benzer. (Vurgun, 1985,

1.cilt: s. 48)

Ama şairin ruhu, duyguları, romantizmi bu hudutlara, sınırlara tabi olmuyor, Onları aşıyor, Kafkaslar'dan Altaylar'a kadar büyük Türk topraklarını gezip dolaşıyor:

Bir kalp ki, çalkanır, her zaman coşar,

Tufanlar geçiren deryaya benzer.

Kafkas'da çırpınır, Altay'a koşar,

Dağlardan atılan bir yaya benzer. (Vurgun, 1985,

1.cilt: s. 48)

Şair Turancılıktan söz ettiği yukarıdaki mısralarında olduğu gibi ünlü Türk şairi Muhammet Fuzuli'ye arman ettiği “Fuzuli'nin derdi” şiirinde de aynı duyguya sahiptir:

Büyük ruhunla bir Türksün,

Muradın şemi yanmaz mı? (Vurgun, 1985, 2.cilt: s. 259)

Şair bu dizelerinde Türk'ün büyük bir ruhunun olduğunu vurgular. “Muradın şemi yanmaz mı?” ifadesi yalnız Fuzuli için değil bütün Türk dünyası için kullanılır. Milletin arzularının gerçekleşmesini, kendi muradına ermesini ister. 1930' lu yıllarda - Sovyet rejiminin en sert zamanında bunu yazmak ve basmak şairin halkına, onun ruhuna, milli varlığına olan sonsuz sevgisinden ve güveninden aldığı cesareti gösterir.

Sovyet döneminde Samed Vurgun defalarca milli içerikli eserlerinden dolayı sorgulanır. Onu Türkçülük yapmakla, Pantürkizm'le suçlarlar. Şair bu devrin ve zamanın siyasi şartlarının ona fiziki olarak zarar verebileceğinin farkındadır; ama yine de sonunda sanatının, milli ruhla yazdığı şiirlerinin kazanacağını kesinlikle inanır. O: “Bu amansız zaman, Sovyet rejimi, beni öldürebilir; sanatımı değil! Beni yelken gibi gark etse de

deryada zaman, Vurgun öldü demeyin, bir ebedi sanatı var... (Vurgun, 1985, 2.cilt: s.240) diye seslenir.

O her zaman halkının, onun kültürünün, dilinin, geleneklerinin büyüklüğünü anlatır. Onların korunup saklanılmasına, yabancı tesirlerin, yabancı kültürlerin içerisinde kaybolmamasına çalışır. Onun için vatanının varlığı her şeyden önemlidir. O, bu yolun doğruluğuna inanır ve onu bu yoldan hiç bir şey döndüremez. Onun için bu yolda suçlanmak bile hoştur. Şairin ağabeyi Mehdihan Vekilov, Samed Vurgun'un kendi hatıralarından hareketle şöyle yazar: “Onlar benim Azerbaycan şiirime yükleniyorlardı. Anlamıyorlardı ki, bu şiir benim hayatımın manasıdır, remzidir... Benim için en kutsal toprak Azerbaycan'dır. En aziz halksa Azerbaycan halkıdır, onun dili ve şiiri benim vicdan sesimdir. Eğer bunun için bana milliyetçi diyorlarsa, bırak desinler. Gün gelir, tarih hakikatleri gösterir.” (Vekilov, 1986: s. 135).

Sonuç

Sonuç olarak denilebilir ki, Samed Vurgun'un sanat hayatı milli ruh ve gelenekler üzerinde gelişir. Bu özellik onun edebiyatta başarı kazanmasının başlıca sebebidir. Samed Vurgun'un şiirlerinde kendi ifadesini bulan millilik, kendinden sonraki edebiyata olumlu yansır ve onu yönlendirir.

Kaynakça:

1. AKPINAR, Yavuz (1994), Azeri Edebiyatı Araştırmaları, Dergâh Yayınları, İstanbul.
2. ALIŞANLI, Ş. (1994), Sözü estetik yaddaşı, Bakü: İlm Yayınları.
3. BAYRAMOV, Alemdar (2009), “Samed Vurgun'un Şiirlerinde Milli Hafıza”, Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 6, Sayı: 21, s.137-142.
4. BELİNSKİ, V.Q. (1948) Belinski V.Q. Seçilmiş makaleler. Bakü: Uşakgençneşr Yayınları.
5. BUALO, N. (1969) Poeziya sanatı. /Çevireni: Ekper Aqayev. Bakü: Azereşr yayınları.
6. BÜNYATOV, T. (30 Nisan 1992) Yaman Dünya Yalan Dünya, Medeniyet Gazetesi.
7. ERGUN, Ayça (2010), “Azerbaycan'da Bir Ulusal Kimlik Meselesi Olarak Alfabe Değişiklikleri”, Bilig, S. 54. s. 139-160, Ankara.
8. İŞGÖREN, Taşkın (2016), Samed Vurgun, Hayatı-Sanatı ve Eserleri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir
9. NEBİYEV, B. (2000) Çetin Yollarda, Bakü: İlim Yayınları.
10. PAŞAYEV, M.C. (1973) Klasikler ve Çağdaşlar, Bakü: Azereşr yayınları.
11. VEKİLOV, M. (1986) Ömür Dedikleri Bir Karvan Yolu, Bakü: Yazıcı Yayınları.
12. VURGUN, S. (1985) Eserleri. Yedi ciltte. 1. cilt. Bakü: İlm Yayınları.
13. VURGUN, S. (1985) Eserleri. Yedi ciltte. 2. cilt. Bakü: İlm Yayınları.
14. VURGUN, S. (2005) Seçilmiş Eserleri. Beş ciltte. 3. Cilt. Bakü: Şark - Garp Yayınları. VURGUN, S. (1972) Eserleri. Altı ciltte. 5. Cilt. Bakü: İlm Yayınları.
15. VURGUN, S. (2005) Seçilmiş eserleri. Beş ciltte. 5. cild. Bakü: Şark - Garp Yayınları.

Рецензент: к.филол.н. Мустафа Кюндакчы